

ROMANTISMUS

(Německo, Rakousko, Francie, Anglie, Polsko, Rusko)

- konec 18. a 1. pol. 19. stol.
- pojem romantický
 - z angl. „romant“ – dobrodružné vyprávění (román), přeneseně též fantastický, smyšlený, dobrodružný (17. stol.)
 - od konce 18. stol. označení pro nový umělecký směr odmítající klasicismus

- romantismus: reakce na klasicismus a osvícenství
 - lze ho nahlížet v různých aspektech
 - proměna společnosti (společenské svobody, rostoucí rovnoprávnost mezi lidmi), na úkor duchovních hodnot
 - někteří vnímají romantismus jako společenskou revoluci vedoucí ke vzniku moderní společnosti
 - VFR byla jakýmsi „předstupněm“ společenských proměn
 - odklon od racionality a zásadní změny ve společnosti vedly až ke vzniku dekadence (symbolismus) apod.

- někteří autoři svou tvorbou prolínali klasicismus i romantismus
 - např. Goethe (představitel německého preromantismu i tzv. výmarského klasicismu) prohlásil: „*Klasické je zdravé, romantické nemocné.*“
 - přitom právě jeho *Faust* má výrazné romantické prvky...
- potíže s definicí romantismu:
 - umělecký styl i doba: mnoho rozporů
 - touha vrátit se před klasicismus, k přírodě (Rousseau)
 - sílí střední vrstva si žádá vlastní kulturu
 - sentiment a melancholie: legendy, mýty, paranormální jevy, strašidelné domy, tajemno, idealizovaná minulost...
 - éra industrializace, průmyslová revoluce, sílí kapitalismus
 - odcizení člověka (přírodě, světu, bohu i sám sobě)

- **Étienne-Jean Délecluze (1781–1863)**
 - francouzský malíř
 - *„Všichni, kteří se nazývají romantiky, mají tak protichůdné názory, že v tomto chaosu nejde rozeznat jedinou ústřední myšlenku.“*
 - romantismus: generační odpor vůči klasicismu
- návrat k duchovnu
 - středem však je člověk, nikoli bůh
 - lidstvo uctívající samo sebe
 - bůh stvořitel vs. člověk vynálezce
 - agnosticismus

Doba a vznik romantismu:

- 1. polovina 19. stol., vrchol v době 1815 – 1848
 - vídeňský kongres (1815), revoluční nepokoje (1848-1849)
- doznívá koncem 19. stol.
 - cca 1850 nastupuje realismus (a po něm naturalismus)
- prvotní impuls – nejspíš gotický román
 - uvádí to Erika Fischer-Lichte (*Geschichte des Dramas*)
 - jde o polovinu 18. stol. v Anglii, 1. představitel žánru:
Horace Walpole (1717–1797): *Otrantský zámek* (1765, in antologie *Anglický gotický román*, Odeon 1970)
 - typické atributy (pochmurný hrad s podzemními chodbami, zločin, zakázaná láska, zloduch, zachránce, svatba a trest)
 - kontrast proti racionalitě osvícenství a klasicismu (kdy ještě byla společnost striktně dělena na 3 stavy)

Společensko-politický kontext:

- počátek změn: VFR 1789 a radikalizace požadavků
 - 1792 Francie republikou
 - 1799 Napoleon se ujímá moci, 1804 se prohlásil císařem
 - 1805 – 1812 francouzské tažení Evropou
 - 1814 Napoleon sesazen
 - 1814 – 1815 vídeňský kongres (obnova politické situace před rokem 1789)
- ekonomické obtíže v Evropě (důsledek válek)
- sílí industrializace, stavba továren
 - na úkor individuálních řemesel
 - roste nezaměstnanost i počet chudých
 - sílí nacionalistické nálady, imperiální snahy

Teoretické základy romantismu:

- úpadek klasického ideálu během 18. stol.
- racionalita nahrazována citem, intuicí, instinkty...
- idealizace vzdálené minulosti (i v umění) jako doby, kdy lidstvo žilo v přirozeném „ideálním“ stavu
 - opomíjení četných negativ v životě předků
- **Jean-Jacques Rousseau (1712–1782)**
 - neidealizoval vzdálenou minulost, hlásal návrat člověka k vlastní přirozenosti (typické zejm. pro preromantismus)
- protiklad těla a duše, rozpolcenost (tělo jako vězení duše)
- umění nabízí aspoň chvilkové osvobození duše
 - estetické prožitky osvobozující od každodenní existence
- formování romantismu v Německu
 - bratři Schlegelové a spol.
- šíření idejí romantismu Evropou
 - literatura, malířství, architektura...

Caspar David Friedrich (1774–1840)

– německý malíř (krajinomalby, romantická zátiší)

Klášterní hřbitov pod sněhem (1819)

Eichwaldské opatství (1809)

Poutník nad mořem mlhy (1818)

Ráno (1822)

Muž a žena rozjímající v záři měsíce (1824)

Umělecké slohy první poloviny 19. stol.:

- empír (neoklasicismus)
 - počátek 19. stol. (Francie)
 - architektura, design nábytku, oblečení, umělecké předměty
- biedermeier (měšťanský empír)
 - 1. polovina 19. stol.
 - umělecký směr i životní styl
 - střední Evropa (zejm. německy mluvící země, metternichovský absolutismus)
 - cenově dostupnější užité umění (čalouněný nábytek, porcelán...)
 - hudba (Franz Schubert), malířství (portréty, interiéry)
- historizující slohy
 - architektura, snaha návratu v čase před klasicismus

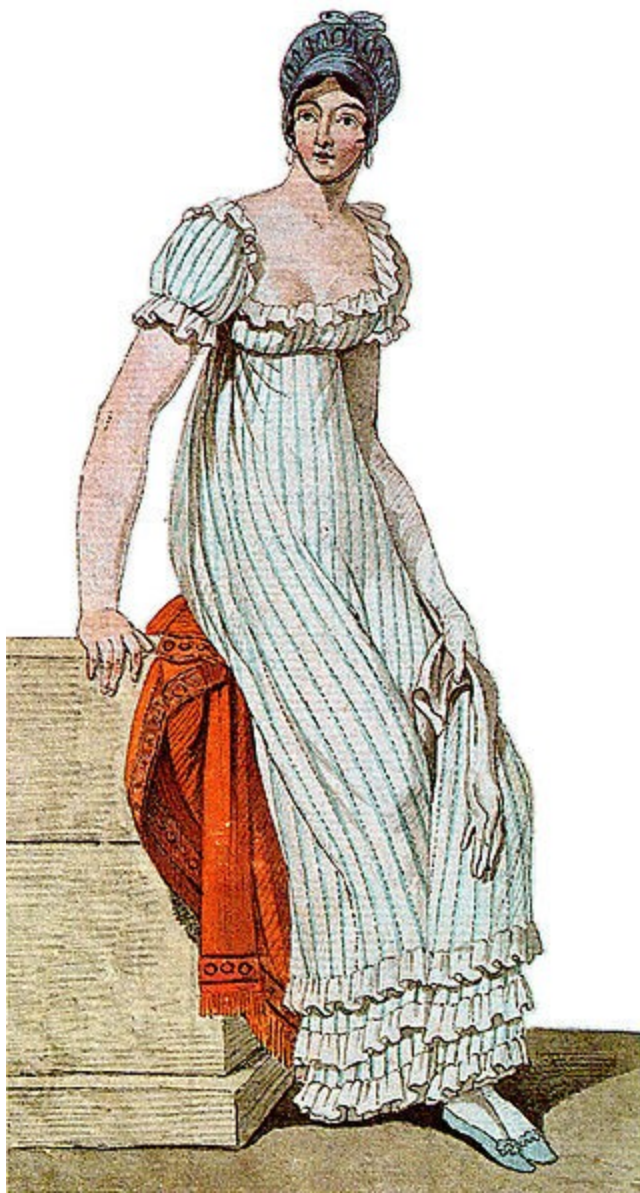

empír: Dům u Hybernů (Praha)

empír: stůl

empírové oděvy

biedermeier:
rodinný portrét

biedermeier: měšťanský pokoj

biedermeier: nábytek (1830)

biedermeier: pohlednice

biedermeier: oděvy

biedermeierové
výjevy Carla
Spitzwega
(milostné psaní,
žebavý muzikant)

Janohrad u Podivína (lednicko-valtický areál)

Autoři a drama romantismu:

- touha po divadelním úspěchu směru
- okouzlení Shakespearem
 - z jeho tvorby vyvozena pravidla „nového dramatu“
 - inspiroval německé romantiky i např. Victora Huga
 - **J. W. Goethe** na podzim 1771 při příležitosti tzv. Shakespearova dnu:

„První strana, kterou jsem z něj přečetl, mě k němu připoutala na celý život, a když jsem dočítal jeho první hru, zůstal jsem stát jako dítě, jako člověk, který se narodil slepý a zázračná ruka mu v okamžiku darovala zrak. Poznal jsem, pocítil nejživějším způsobem, že se má existence nekonečně rozšířila, všechno pro mě bylo nové, neznámé, a z toho nezvyklého světa mě rozbolely oči.“

– **Victor Hugo** v předmluvě ke Cromwellovi (1827):

*„Shakespeare představuje drama tavící groteskní i vznešené, hrozivé i šaškovské, tragédii i komedii. /.../
Drama spojující ty nejprotikladnější vlastnosti, může mít jak bezedné hloubky, tak i strmé vrcholy, může být filosofické a zároveň barvité.“*

- romantici toužili po naplnění v oblasti duchovní sféry
 - jenže i herci mají kromě ducha bohužel také tělo...
- odmítnutí pravidel (pozůstatek klasicismu)
 - génus nepotřebuje pravidla (viz Shakespeare)
 - ať se žánry libovolně mísí (v rámci jednoho díla)
 - na jednotě místa ani času nesejde, podstatný je děj
 - autoři kladli důraz na intuici (na úkor racionality a logiky)

- možnosti fyzického jeviště byly pro mnohé autory svazující, a tak upřednostňovali knižní dramata (viz např. Goethův *Faust*, některé Tieckovy či Grabbeho hry atd.)
- drama nemá být uměleckým dílem, ale nápodobou skutečného světa, jeho novým výtvořem, svébytným mikrokosmem...
 - umění má napodobovat přírodu (ta také není pravidelná, je rozmanitá)
 - variabilita, volnost, nevázanost...
- romantická ironie
 - romantismus není jen melancholický vážný až tajemně depresivní, má i opačný aspekt: groteskní nadsázku spojenou s výsměšným cynismem a drzostí
 - Tieck, Grabbe či polský postromantik Wispiański

Romantický hrdina:

- pochází z lepší společnosti (městské nebo šlechtické)
- svoboda je pro něj nade vše
 - absolutní hodnota i nesnesitelné břemeno (často ve své volnosti klesá na dno společnosti)
- přitom lituje ztrátu zbožnosti (důsledek osvícenství), kterou nahradily svobody jedince
 - marná snaha vrátit se k přirozené zbožnosti
 - vnitřní rozervanost (svoboda vs. zbožnost)
- touží znovunastolit společenství předků
 - lidové tradice (poezie, folklor)
 - umělé nápodoby lidové tvořivosti (rukopisy, torza, umělé lidové balady...)
- snaha obnovit soulad člověka a přírody

ROMANTICKÉ DRAMA V NĚMECKU:

August Wilhelm Schlegel (1767–1845)

- s bratrem **Friedrichem Schlegelem** formuloval romantickou teorii – už koncem 90. let 18. stol.
- šířil teorii romantismu v Německu i v zahraničí (přednášky, eseje, časopis Athenäum vycházející 1798 – 1800)
- snaha skloubit různé kulturní projevy („globalizace“)
- postavil romantismus do kontrastu vůči klasicismu
- přeložil 17 her W. Shakespeara
- hlavní složky dramatu: nálada, emoce, postavy (děj vnímal jako druhořadý)
- teoretický spis: ***O dramatickém umění a literatuře***

Ludwig Tieck (1773–1853)

- jedna z formujících a vůdčích osobností německého romantismu
- překlady her (Shakespeare, Cervantes)
- vydal souborná díla některých současníků (Novalis, Kleist, Lenz, Schlegelovy překlady WS)
- základ umělecké tvorby: fantazie
- popíral dramatická pravidla
- zájem o alžbětinské drama
- zakladatel tzv. „umělecké pohádky“:
 - *Život a smrt Červené Karkulky*
 - *Kocour v botách*
 - *Rytíř Modrovous*
- tragédie:
 - *Císař Octavianus*

- 1824–1842 dramaturgem drážďanského divadla
 - vliv jen na obměnu repertoáru

Tieckovy scénografické experimenty a režijní počiny:

- 1836: rekonstrukce alžbětinského divadla Štěstěna (na papíře)
- snahy zrušit kukátkové schéma divadel a otevřít jeviště divákům
- 1841 „režíruje“ Sofoklovu **Antigonu** (dvorské divadlo v Postupimi), nebývalo zvykem uvádět řecké tragédie
 - experimentální inscenace inspirovaná prostorem řeckého amfiteátru: divadelní senzace
- 1843 inscenuje v Berlíně **Sen noci svatojánské**
 - snaha přizpůsobit alžbětinskou scénickou konvenci kukátkovému jevišti (hudba Felix Mendelssohn)
 - senzace (během 1. sezony 40 repríz), spousta německých souborů se snažila tuto inscenaci napodobit...
- inscenaci **Jindřicha V.** už nedokončil

Němečtí romantici začali ztrácet jednotu:

- zpočátku je sjednocovaly blízké osobní vztahy, šířením idejí romantismu se však od sebe vzdalovali a vznikaly skupiny (berlínští romantici, heidelberští romantici apod.)
- málo jejich dramát bylo v těch dobách uvedeno, z toho mála se jich jen několik setkalo s úspěchem u publika
- na řadové divadelní návštěvníky působil romantismus především díly „popularizátorů“, jako byl August von Kotzebue (1761–1819)
 - nar. v Německu, působil v Petrohradu a ve Vídni
 - proslavil se komedií ***Misanthropie a pokání*** (1789), díky níž se stal nejpřekládanějším německým dramatikem své doby
 - kromě dramát psal libreta i romány

Heinrich von Kleist (1777–1811)

- ambice stát se největším německým spisovatelem, do smrti však neprorazil, proslul až posmrtně:
- 1826 publikoval jeho spisy Tieck
 - ***Rozbitý džbán*** (1808 uvedeno ve Výmaru, fiasko, konflikt s Goethem, vyzval ho k souboji, útočné epigramy)
 - ***Penthesilea*** (1807)
 - ***Princ hamburský*** (1811)
- jeho hry neuváděny (cenzura i vkus)
- spáchal sebevraždu se svou partnerkou (u Kleiner Wannsee)

Německé divadlo počátkem 19. stol.:

- 1805 a 1806: Německo pod napoleonskou nadvládou
 - odpor proti cizímu vlivu vedl k projevům nacionalismu a zájmu o vlastní minulost
 - vzniklo jen málo nacionalistických her, cenzura hleděla na novinky nelibě, repertoár sestával z „klasiků“ (Shakespeare, Lessing, Goethe, Schiller) a z krotkých děl (Kotzebue)
- málo vynikajících souborů, divadlu se však v Německu dařilo
 - 1842 v Německu **65 stálých divadel** (zaměstnávala na 5.000 herců, zpěváků a hudebníků)
 - vnímáno jako samozřejmost, že je třeba podporovat divadlo, každé pořádné město mělo soubor solidní úrovně
 - divadelním střediskem byl už tehdy Berlín
- po r. 1815 vynikli v Německu 2 dramatici:
 - Grabbe a Büchner

Christian Dietrich Grabbe (1801–1836)

- za života přehlížený (uvedena jediná hra)
- tvorba nadčasová (uznán posmrtně koncem 19. stol.)
- „předchůdce“ expresionismu, epického i absurdního divadla
- romantická ironie (satirické grotesky, nadsázka, sarkasmus)
- experimenty se strukturou textu
- nesnadně inscenovatelné texty
 - ***Žert, satira, ironie a hlubší význam*** (1822)
 - ***Don Juan a Faust*** (1829)
 - ***Napoleon aneb Sto dní*** (1831)

Georg Büchner (1813–1837)

- dnes nejuznávanější i nejuváděnější z německých romantiků, napsal 3 hry, v jeho době neuznané:
 - *Dantonova smrt* (1835)
 - *Leonce a Lena* (1836)
 - *Vojcek* (1836, fragment)
- 1910 objevil jeho hry **Max Reinhardt**

ROMANTICKÉ DRAMA V RAKOUSKU:

Franz Grillparzer (1791–1872)

- 1. významný rakouský dramatik
- nový žánr: osudová tragedie – např. prvotina ***Pramáti*** (1817)
- potíže s cenzurou, r. 1838 kvůli zákazu jedné své hry zakázal svá dramata uvádět
- přesto dál psal (hry uvedeny posmrtně)
- antické náměty:
 - ***Sapfó*** (1818)
 - ***Zlaté rouno*** (1821, trilogie)
- historické náměty:
 - ***Štěstí a pád krále Otokara*** (1824)
 - ***Židovka z Toleda*** (1837)
- filozoficko-fantastické náměty:
 - ***Sen jako život*** (1834)

Johann Nepomuk Nestroy (1801–1862)

- komedie a hry pro lidovější publikum
- komediální herec (Divadlo na Vídeňce, kde působil téměř 30 let)
- autor komedií (zpočátku fantaskní, později satiričtěji laděné)
 - *Zlý duch Lumpacivagabundus* (1833)
 - *Dům čtyř letor* (1837)

ROMANTICKÉ DRAMA VE FRANCII:

- malá divadla po dobytí Bastily porušovala licenční výsady velkých divadel
- 1791 zrušení monopolů – vznik mnoha nových souborů
 - jen do roku 1800 založeno v Paříži 50 souborů
 - vstřícnost dobovému vkusu (lidová zábava, vlastenectví)
- zrušena cenzura – přívál svobody – pak vláda teroru a nové represe za postoje proti radikalizující se revoluci
- drama i nadále v klasicistním duchu
 - Napoleon uctíval antiku i antické drama
 - od r. 1804 každoročně uděloval ceny za nejlepší tragédii a komedii uvedenou v Comédii-Française

Cesta k triumfu romantismu ve Francii:

- nový žánr **melodrama** (ne melodram!)
 - dojemný až sentimentální obsah, patetický styl, milostný námět, postavy černobíle koncipované, tématem je vítězství dobra nad zlem...
 - odklon od klasicistických předpisů otevřel cestu k romantismu: romantická dramata mnohdy přebírala zápletky z melodramat
 - melodrama: 3 akty (romantické drama 5)
 - melodrama: happy-endy (romantické drama zřídka)
 - francouzská romantická dramata byla často pouze povznesenými melodramaty
 - impuls k romantismu: vydání spisu Madame de Stael *O Německu* (popisuje romantické hnutí, vydáno 1810, zakázáno, po pádu Napoleona 1814 znovu vydáno)

Madame de Staël

- od roku 1827 posílilo romantické tendence ve Francii několik divadelních událostí:
 - 1827: účinkování souboru anglických herců před nadšeným pařížským publikem s repertoárem Shakespearových her
 - ve Francii se stalo módní číst a inscenovat Shakespearovy hry
 - 1828: uvedení anglických romantických dramát v Paříži
 - na repertoáru **Comédie-Française** se romantické hry objevovaly už roku 1829: ***Jindřich III. a jeho dvůr*** (Alexandre Dumas starší) či úprava *Othella* pod názvem ***Benátský maur***
 - konzervativní publikum doufalo, že odporem proti dramatu ***Hernani*** od V. Huga tento směr zastaví

Victor Hugo (1802–1885)

- manifest romantismu: předmluva k jeho hře ***Cromwell*** (1827, česky 2006 v knižní edici časopisu Disk)
 - odmítnutí jednoty času i místa
 - odsouzení striktního dělení žánrů
 - upřednostňuje historické prostředí děje
 - umění má přesáhnout idealizovanou přirozenost klasicismu tím, že bude vznešené (duchovno) i groteskní (animálno)
- diskuse o romantismu vrcholí roku 1830 při představeních Hugova dramatu ***Hernani***
 - tzv. „**bitva o Hernaniho**“ (Comédie-Française)
 - několikadenní „bitva“ romantiků s tradicionalisty v hledišti
 - herce na jevišti při ní nebylo skoro slyšet
 - šlo o budoucí směřování divadla

- v *Hernanim* Hugo záměrně porušil čttná pravidla:
 - pozměnil **formu alexandrinu** (od 17. stol. jediná možná veršová forma tragédie)
 - užil **výrazy** považované za **nedůstojné** pro tragédii
 - porušil **jednotu** času i místa
 - předvedl na jevišti **násilí** i **smrt**
 - změny **nálad** (humor vs. vážnost)
- triumf *Hernaniho*
 - začátek romantismu ve Francii
 - opětovné zrušení cenzury (1830)
 - vznikají romantická dramata
- ***Král se baví*** (1832)
- ***Ruy Blas*** (1838)

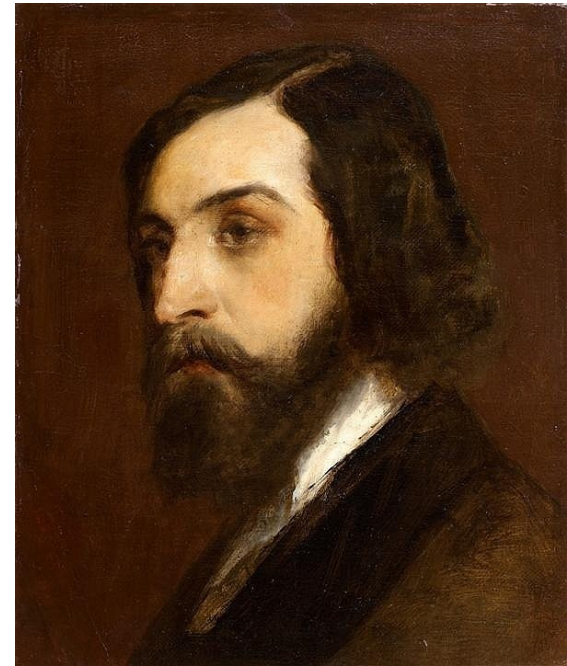
Alexandre Dumas starší (1802–1870)

- psal hry dvojího druhu:
- historické podívané:
 - *Jindřich III. a jeho dvůr* (1829)
 - vlastní dramatisace *Tří mušketýrů*
- měšťanské drama:
 - *Antony* (1831)
- oproti Hugovi měl větší cit pro dramatické situace, ale menší schopnost básnické invence

Alfred de Musset (1810–1857)

- z francouzských romantiků napsal nejživotnější hry
 - jeho 1. hra *Benátská noc* (1830) v zájmu publika propadla
 - *Dveře mají být buď otevřené, nebo zavřené* (1845)
 - *S láskou nejsou žádné žerty / S láskou divno hrát* (1834)
 - *Lorenzaccio* (1834)
- soustředí se na vnitřní prožitky a city postav
- posedlost láskou
- volně zachází s jednotou místa i času
- konec buď tragický nebo šťastný
- jeho hry uváděny trvale od roku 1847, z repertoáru už nezmizely

- od 30. let 19. stol. našla romantická dramata ve Francii uplatnění v bulvárních divadlech
 - mísila se zde s **melodramatem**
 - po 10 letech se zájem o romantické drama vyčerpал
- nezdar Hugova dramatu ***Purkrabí*** (1843) je pokládán za **konec éry romantismu v Paříži**
- romantismus pak krátce vystřídalo „**divadlo zdravého rozumu**“
 - snaha najít kompromis mezi klasicismem a romantismem
- v 50. letech už zcela romantismus uvolnil cestu jinému hnutí: **realismu**

Romantické drama v Anglii:

- 1790 – 1815 důrazný postoj proti válčící Francii
- vyčerpání po napoleonských válkách
 - potřeba reforem
 - vyhnutí se sociálním bouřím
- pozdější nástup průmyslové revoluce
- záhy hospodářský rozvoj
- Anglie jako imperiální mocnost

- **Londýn** počátkem 19. stol.
 - největší město na světě
 - roku 1800 tam bylo jen **6 divadel**
 - roku 1843 počet obyvatel Londýna 2.000.000
 - dělnická třída bohatne a začíná navštěvovat divadlo
 - zvýšen počet míst ve velkých divadlech (Covent Garden, Drury Lane aj.)
 - vznikají malá divadla (1. z nich už v 80. letech 18. stol., kdy licence ještě uděloval soud)
 - 1804: nová interpretace Licenčního zákona – malá divadla povolena bez licence
 - 1843 : v oblasti Londýna už **41 divadel**
 - novinka: zavádění plynového osvětlení v divadlech

- dělnické publikum odmítá básnická dramata romantiků
 - a kolem roku 1843: dokonce i Shakespearovy hry jsou pohroma pro divadelní pokladnu
- velká oficiální divadla
 - směla hrát všechny žánry
- malá divadla
 - běžnou činohru nesměla uvádět
 - hledala v Licenčním zákoně mezery – rozvoj 2 nových žánrů:
 - 1) **burletta** – druh komické opery (nevyjasněná definice, např. lord komoří označil jako burlettu každé dílo s max. 3 dějstvími, z nichž každé mělo aspoň 5 písní)
 - 2) **melodrama** (max. 3 dějství a hudební doprovod), tudíž se činohry uváděly jako „melodramata“ (např. *Othello* jen s několika akordy na klavír)

- potřeba reformy divadelního systému
- 1843: parlament zrušil Zákon o regulaci divadel
 - a s ním i privilegia pro velká oficiální divadla (platila od dob restaurace království v Anglii)
- každé licencované divadlo smělo uvádět díla jakéhokoli druhu
 - všechny uvedené hry však musely být povoleny lordem komořím – tato forma cenzury zůstala v platnosti až do roku 1968
- většina anglických básníků z počátku 19. stol. psala také dramata
 - z nich jen málo bylo skutečně určeno k uvedení
 - ještě méně jich mělo úspěch
 - zejména historické náměty v shakespearovském duchu

Percy Bysshe Shelley (1792–1822)

- snad nejlepší básník své doby
- jeho hry se dočkaly provedení až ke konci jeho života
 - *Cenci* (1819)
 - *Nespoutaný Prométheus* (1820)

George Gordon Byron (1788–1824)

- nejúspěšnější romantický dramatik Anglie
- člen správní rady divadla **Drury Lane**
 - znalosti o fungování divadla
- autor mnoha her
 - hry s inscenačním potenciálem
 - za jeho života proveden pouze **Marino Faliero** (1821)
 - posmrtně jeho hry uvedeny všechny, vystupovali v nich přední herci své doby (např. Edmund Kean)
 - **Kain** (knižní drama)

Romantické drama v Rusku:

- Rusko od roku 1805 jedním z hlavních protivníků napoleonské Francie
 - za ruského tažení utrpěl Napoleon 1. vážnou porážku
- **Alexandr I.** (vládl 1801–1825)
 - plány na zrušení nevolnictví a další reformy neuskutečnil
 - organizovány revoluční skupiny a povstání
- 1825: nastupuje na trůn **Mikuláš I.** (vládl 1825–1855)
 - nespokojenost přerostla v otevřené povstání
 - revolta potlačena, zřízena tajná policie a tuhá cenzura
 - avšak celkem příznivá doba pro vývoj divadla i dramatu (až na cenzuru...)

Alexandr Sergejevič Gribojedov (1795–1829)

- ještě ne zcela typický představitel romantismu
- komedie ***Hoře z rozumu*** (1825)
 - jediná významná ruská klasicistní hra
 - plejáda charakterových typů reprezentuje moskevskou společnost
 - po dopsání hry v roce 1825 propuká povstání – kvůli utužení cenzury hra nesměla být uvedena
 - v úplné verzi provedena až 40 let po smrti autora (1869)
 - od té doby se pravidelně objevuje na ruském repertoáru

Alexandr Sergejevič Puškin (1799–1837)

- jako první prosazuje v Rusku romantismus na úkor klasicismu
- jeho ***Boris Godunov*** (1825) znamená vítězství ruského romantismu nad klasicismem
 - 1. ruská hra na politické téma
 - cenzura zdržovala její vydání až do roku 1831 a provedení do roku 1870
- ***Mozart a Salieri*** – jednoaktovka

- monopol státních carských divadel v Sankt Petěrburgu a Moskvě:
- Sankt Petěrburg měl 3 divadla:
 - Balšoj těatr (opera, balet)
 - Malyj těatr (činohra)
 - Michajlovskij (zahraniční repertoár)
- Moskva měla jen 2 divadla:
 - po vzoru Petrohradu bylo r. 1824 otevřeno stálé působiště pro činoherní divadlo: Malyj těatr (užívaný dosud)
 - r. 1825 pro operu a balet otevřen Balšoj těatr (r. 1853 vyhořel a r. 1856 jej nahradila dosavadní budova)
- zbytek Ruska závislý na kočovných souborech

LITERATURA K TÉMATU:

- Černý, Václav: ***Soustavný přehled obecných dějin literatury naší vzdělanosti (4. díl). Pseudoklasicismus a preromantismus, romantismus, realismus*** [univerzitní přednášky] (Praha, 2009)
- Fischer, Ernst: ***Původ a podstata romantismu*** (Praha, 1966)
- Hugo, Victor: ***Předmluva ke Cromwellovi*** (Praha, 2006)
- Šamalík, Fr.: ***Německo humanistů a romantiků*** (Praha, 1991)

